

SZEMLE

SZABÓ LÁSZLÓ

A NAGY TEMETŐ (Przemysl ostroma 1914/1915)

(Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1982. 163 o.)

A mai nemzedék a lengyel Przemysl város nevét, mondhatni, alig ismeri. Még a történelemben, sőt a hadtörténelemben jártasak is csak annyit tudnak róla, hogy az első világháborúban, 1914/15-ben, nagy csaták színtere volt, nagyon sok osztrák—magyar katona halt meg ott, vagy esett a cári orosz hadsereg fogságába.

Hogy tulajdonképpen ki győzött — ha ez a kifejezés Przemysl névével kapcsolatban egyáltalában használható —, hogy milyen veszteségei voltak a Központi Hatalmaknak, főként a város erődrendszerét védő osztrák—magyar hadseregnek és a támadó, majd az erődrendszert elfoglaló orosz cári hadseregnek, és hogy ezek a hatalmas áldozatok — bármelyik oldalon — megérték-e a kitűzött és vélt imperialista célt, hosszú ideig nem volt közismert.

Erről a ma is idősebb és több mint fél évszázad múltán is fájdalmas témáról ad tudományosan népszerű feldolgozást Szabó László hadtörténetész könyve.

Az első világháború császári és királyi hadvezetése, majd a horthysta hadtörténetírás, Przemysl védőinek hősiességét glorifikálva, elhallgatta a küzdelem értelmetlenségét: a maga idejében is rosszul, szervezetlenül, műszakilag gyengén megerősített erődrendszer tarthatatlanságát, az oda beosztott osztrák Landwehr és magyar népfelkelő dandárokból szinte taláalomra verbuvált, kiképzetlen, harcértékben még póttartalékosoknak sem számító védőőrség igen csekély katonai és erkölcsi erejét, a védőrendszer műszaki kiépítésének elhanyagoltságát, sőt az erre fordítandó összegek elszikkasztását, mindezekon kívül a tűzértség gyenge és korszerűtlen tűzerejét, nem utolsósorban az első világháborúban már hasznavehetetlen lövegeket, az 1867-ben rendszeresített gyalogsági fegyvereket stb.

A híres (inkább hírhedt) cs. és kir. nagyvezérkar hőtzendorfi Conrad tábor-

nok által vezetett törzse semmibe vette az alárendelt csapatok nehézségeit, még arra sem volt gondja, hogy a hadművelleti egységekhez besorolt erőket megválogatta volna, így fordulhatott elő, hogy a przemysli védelemben magyar honvéd, közös, tiroli császárvadász, Landwehr, Landsturm stb. egységek egy hadművelleti egységen belül kerültek bevetésre, a hadműveletek megkezdésekor, részben egyenruha nélkül, s mire a békebeli (nem tábori!) egyenruhákat kiosztották, a szivárvány minden színében pompázott a legénység (piros bosnyák fezek keveredtek sötétkék és fehér császári zubbonyokkal, a huszárok piroskék mentéivel, zöld színű császárvadász-tollakkal) — a legjobb célpontot mutatva az ellenségnek.

A védelmi felkészülés utolsó időszakában derült ki, hogy az erődrendszer hatékonyságának növelése érdekében egyes falvakat le kellett rombolni és lakosságukat evakuálni, emiatt a városban felszaporodó polgári lakosságot is el kellett látni. Ők később növelték az erődrendszerben rekedt ellátatlanok számát, mert ellátásukról központilag nem gondoskodtak.

Megoldatlan volt és maradt mindvégig a hadsereg téli ruházattal és egészségügyi felszerelésekkel, különösen gyógyszerekkel való ellátása, ami miatt a fertőzött vizek okozta kolerajárványt sem lehetett leküzdeni. Ezek az okok halmozottan növelték a veszteségeket és fokozottan ásták alá a hadsereg és a polgári lakosság erkölcsi ellenállóképességét.

Mindezek a körülmények együtt eleve meghatározták, hogy a Kárpátok északi kijáratánál, a San folyó, több főútvonal és vasúti csomópont védelmét jelentő przemysli stratégiai kulcspontra nem volt alkalmas egy túlerőben levő ellenséges támadás elhárítására.

Ha még hozzászámoljuk azt a szerencsétlen körülményt is, hogy a világhá-

ború előkészítő szakaszában kirobbant Redl-botrány főszereplője, a cs. és kir. hadsereg magasrangú vezérkari tisztje a cári hadsereg hírszerzője volt és megbízási számára időben adott át minden — a cári hadvezetés számára fontos — hadműveleti értesülést, így a przemysli védőrendszer pontos műszaki adatait is, az orosz hadvezetésnek elegendő lett volna a város bekerítése után a védők kiéheztetése és a részleges felmorzsolás taktikája is.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy mindezen kedvezőtlen körülmények ellenére a cs. és kir. seregtettek, főleg a védelem magyar honvéd csapategységei, a város kétszeri bekerítése során hősiesség helytálltak, sikeresen végrehajtottak több ellentámadást, nem egyszer 50—75%-os saját veszteségek és az ismertett nehézségek ellenére is.

A város második, hosszabb körülrársa teljesen felmorzsolta a védők erejét, az emberállomány szinte elfogyott, az életben maradtak is betegek voltak; az állatállományból a még használható lovakat is fel kellett áldozni, hogy élelemhez jussanak, így a védőőrség parancsnokságának — mert a felmentési kísérletek rendre megghiúsultak — a fővezérség hozzájárulása mellett nem volt más lehetősége, mint a kitörés megkísérlése.

Több ellenséges hadsereg gyűrűjében a kitörést mindössze 49 zászlóalj, 2 lovas-század, 13 üteg és 5 műszaki század hajtotta végre, jobban mondva azok, akik ezekből a leharcolt, kiképzetlen és kiéheztett egységekből megmaradtak. Zrínyi sem indított a körülrárt Szigetvárból reménytelenebb kitörést, bár itt a városparancsnok bizott még a „meglepetés erejében”. A kitörési kísérlet természetesen elbukott.

Még a cári hadvezetés is értékelte a vár hősiességét és Przemysl foglyait annak megfelelő elbánásban részesítette.

Megérte-e az első világháború első évében hozott iszonyatos áldozat (a mindkét oldalon egy millióra becsülhető veszteség) a kitűzött célt?

Az Osztrák—Magyar Monarchia áldozatul dobott katonatömegei nem tudhaták, hogy az imperialista Ausztria és Németország vezetői több mint fél évszázadon át (szinte az 1848/49-es szabadságharc kényszerszövetsége óta a krími majd a balkáni érdekellentétéig) milyen diplomáciai harcot folytattak Kelet-Európa és Dél-Európa birtoklásáért. A kormányok hol egymással, hol a későbbi ellenséggel összejátszva igyekeztek hatalmi céljaikat érvényesíteni, amíg a szerbiai pánszláv mozgalom letörésére irányuló osztrák törekvések és az ezzel ellentétes anarchista csoportok mögötti cári körök megérlelték és kiváltották az első világháborút.

Ebben a hatalmi harcban minden szerepet játszott, csak az áldozatul dobott katonák és ártatlan polgári lakosok millióinak sorsa nem számított. Erre a politikára csak az 1917. évi Nagy Októberi Szocialista Forradalom, illetve a hadszíntér másik oldalán az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság tettek pontot.

Szabó László hadtörténész tudományos kutatásokon alapuló műve az első világháború keleti hadszínterének legeredménytelenebb csatáihoz kalauzolja el az olvasót és világítja meg számunkra, miért kellett magyar katonák tömegeinek idegen érdekekért áldozni életüket. Przemysl védői a dilettáns hadvezetés áldozatai voltak.

Windisch Aladárné

BÉKÉS REZSÓ

TRUMAN ÁRNYÉKA

Kontinuitás és változások a második világháború utáni amerikai globálstratégiában

(Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1982. 366. o.)

Békés Rezsó külpolitikai újságíró el-sősorban azok az olvasók ismerhetik, akik az USA második világháború utáni politikája iránt érdeklődnek. A szerző nyomon követi a második világháború utáni amerikai globálstratégia állandó és változó elemeit. Azokat a folyamatokat,

összefüggéseket mutatja be, amelyek a második világháborút követő hidegháborútól a nixon-i—kissingeri enyhülési politikáig, ill. innen visszakanyarodva ismét a hidegháborús politikához vezettek.

A könyv három részre tagolódik. Az első rész Truman hatalomra jutásáról,